

Lilly Nielitz-Hart en Simon Hart

LANNOO'S AUTOBOEK
SCHOTLAND

ON THE ROAD

Lannoo

TOP 10

1 EDINBURGH CALTON HILL

Blz. 99, 106

Deze heuvel biedt het beste uitzicht over de stad, vanaf Edinburgh Castle tot aan de rivierdelta van de Firth of Forth.

2 MELROSE

Blz. 125, 127

In Melrose staat de mooiste van de vier abdijen van de Scottish Borders. Te midden van een lieflijk landschap dat uitnodigt tot wandelen, biedt dit leuke stadje een perfecte mix van natuur en geschiedenis.

3 GEORGE SQUARE IN GLASGOW

Blz. 138, 143

Omgeven door de neoclassicistische Merchant City vormt dit uitgestrekte plein het hart van de moderne stad Glasgow. Hier vinden heel wat feesten en evenementen plaats.

4 KILMARTIN GLEN

Blz. 179, 180

In het oude landschap van Argyllshire treft u de indrukwekkendste prehistorische monumenten van het Schotse vasteland aan, van de Glebe Cairn en de Nether Largie Standing Stones tot het Dunadd Fort, de kroningsplaats van Dalriada.

5 LOCH KATRINE

Blz. 199, 201

Het mooiste meer van het Trossachs National Park, de thuishaven van de stoomboot Sir Walter Scott, nodigt menig bezoeker uit voor een onvergetelijke boottocht. De schrijver vereeuwigde het meer in zijn epos *Lady of the Lake*.

6 ROYAL DEESIDE

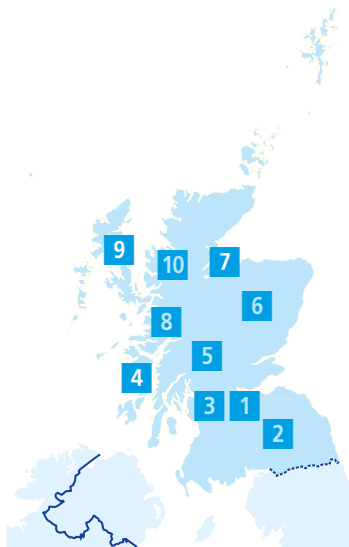
Blz. 223, 237, 239

Twee koninginnen raakten stapelverliefd op het landschap van de vallei aan de River Dee in het Cairngorms National Park, dat omringd wordt door met zilverdennen begroeide heuvels: Queen Victoria liet hier het kasteel Balmoral bouwen, dat ook het favoriete zomerverblijf was van Queen Elizabeth II.

7 MORAY FIRTH

Blz. 255, 262, 264, 277

De grootste *firth* van Schotland wordt omgeven door een historisch belangrijk landschap en door de attractieve Noordzeekust. De wateren zijn ook populair bij dolfijnen, dwergvinissen en zeehonden, die u hier van zeer nabij kunt observeren.

8 GLEN COE

Blz. 256 e.v.

Als een grandioze poort vormen twee bergtoppen de zuidelijke toegang tot een spectaculaire vallei. Het onwezenlijke landschap, omringd door met mos bedekte heuvels en doorsneden met waterlopen, is verbazingwekkend toegankelijk.

9 ISLE OF SKYE

Blz. 294 e.v.

In het veelzijdige landschap van het Isle of Skye, met de Cuillinbergen, het schiereiland Trotternish en Caribisch aandoende stranden, kunt u de Highlands in miniatuur beleven. Alleen al de tocht ernaartoe over de gewelfde brug bij Kyle of Lochalsh of per boot is een belevenis.

10 EILEAN DONAN CASTLE

Blz. 297, 298

Dit aan Loch Duich gelegen kasteel uit de Highlanderfilms vormt absoluut een van de meest fotogenieke panorama's van Schotland en staat als icoon veelvuldig afgebeeld op allerlei producten, van ansichtkaarten tot koektrommels.

INHOUD

INLEIDING	7
Welkom in Schotland	7
PRAKTISCHE INFORMATIE	21
OVERNACHTEN	39
DE MOOISTE ROUTES DOOR SCHOTLAND	53
Route 1 Van Glasgow naar Edinburgh en naar het Isle of Skye	58
Route 2 De noordwestkust en de eilanden	71
DE MOOISTE REGIO'S VAN SCHOTLAND	
REGIO 1 Edinburgh en de Lothians	89
De hoofdstad tussen bergen en zee	
REGIO 2 Scottish Borders	119
Historische stadjes, verlaten kusten en een lieflijke natuur	
REGIO 3 Glasgow en het zuidwesten	131
Maritieme geschiedenis, muziek en literair erfgoed	
REGIO 4 Argyll & Bute en de zuidelijke Hebriden	165
Stille fjorden, mythische plaatsen en herenhuizen	
REGIO 5 Stirlingshire en het Trossachs National Park	187
Highlandhelden, slagvelden en een merenplateau	
REGIO 6 Perthshire en Fife	203
Middeleeuwse geschiedenis en golfsport aan groene kusten	
REGIO 7 Aberdeen, Angus en het Cairngorms National Park	223
Noordzeemetropool, whisky en koninklijke landschappen	
REGIO 8 Inverness en de Great Glen	255
Grandioze valleien, de hoogste <i>munro</i> en een zeemonster	
REGIO 9 De westelijke Highlands en de Buiten-Hebriden	273
Panoramawegen, een fantastische eilandenwereld en droomstranden	
REGIO 10 Orkney en Shetland	305
Prehistorische monumenten en Scandinavische flair	
GESCHIEDENIS	333
Markante data en gebeurtenissen	333
Plaatsnamen- en trefwoordenregister	344
Namenregister	349
Fotoverantwoording	351
Verklaring van de symbolen	ACHTERFLAP

WELKOM IN SCHOTLAND

— Schotland: natuur, geschiedenis en cultuur —

Gekloofde, wilde, romantische landschappen met grandioze fjorden en kristalheldere *lochs*, verlaten zandstranden en een magische eilandenwereld in het noorden van de Atlantische Oceaan vormden het decor voor de lotgevalen van tragische figuren, zoals Macbeth of Mary Stuart. Rondreizen in deze ongerepte natuur is voor elke Schotlandreiziger een droom. Wie op reis gaat naar Schotland, zal niet teleurgesteld worden.

Alleen al de grote verscheidenheid aan landschappen laat niets te wensen over: van diepgroene weilanden, donkere sparrenbossen en schorren in de Lowlands tot schrale, met heide bedekte venen, besneeuwde vulkanische heuveltoppen, diepblauwe meren en halvemaanvormige baaien in de Highlands. Het is niet toevallig dat heel wat schilderachtige Schotse kasteelruïnes opduiken in Hollywoodklassiekers zoals *Highlander* en *Braveheart*. Wie er altijd al van gedroomd heeft om op een onbewoond eiland te gaan leven, kan zijn of haar droom hier misschien in vervulling laten gaan: van de bijna achthonderd Schotse eilanden zijn er slechts 95 bewoond, en heel wat eilanden staan te koop.

Schotland heeft echter niet alleen natuurschoon te bieden. Steencirkels uit de vroege bronstijd, slagvelden, kastelen van landheren en pittoreske abdij- en burchruïnes getuigen van een levendige, duizenden jaren oude geschiedenis. Bovendien is er geen gebrek aan interessante musea en bezienswaardigheden. In de metropolen Edinburgh en Glasgow wacht u een stevige dosis cultuur.

Wie op zoek is naar Highlanders met doedelzak en Schotse kilt, vindt die tegenwoordig vooral als entertainment voor toeristen op de Royal Mile van Edinburgh en in andere winkelstraten. Schotse ruiten, whisky en andere toeristische artikelen worden te koop aangeboden in de Highlandshops van de toeristische centra.

De Schotse kilt in al zijn excentrieke kleuren en patronen heeft zich onder jonge mannen en vrouwen inmiddels al lang ontwikkeld tot een cool mode-accessoire dat in gespecialiseerde boetieks op maat wordt gemaakt. U zult

◀ Het Eilean Donan Castle vormt een waardig decor voor veel film- en televisieproducties, niet in het minst voor de Highlander-films uit de jaren 1980.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Autoverhuur/autorijden	21	Noodgevallen/belangrijke telefoonnummers	30
Diplomatieke vertegenwoordigingen	22	Openingstijden	30
Douane	22	Overnachten/camping	30
Eten en drinken	23	Pers/radio	31
Feestdagen/feesten/evenementen	24	Post/postzegels	31
Foaien	25	Roken	31
Geld/creditcards	25	Shoppen	32
Heenreis	26	Sport en ontspanning	32
Informatie	27	Stroom	34
Internet	27	Taal	34
Klimaat/kleding/reistijd	27	Telefoneren	36
Maten en gewichten	28	Tijdzone	36
Medische verzorging	29	Tips voor mensen met een beperking	36
Met kinderen naar Schotland	29	Veiligheid	37
Muggen	29	Vervoermiddelen	37
Nachtleven	30		

AUTOVERHUUR/AUTORIJDEN

In Groot-Brittannië wordt links gereden, en dat is best wennen. De inhaalstrook bevindt zich aan de rechterkant, en ook bij de auto's is alles bij wijze van spreken in spiegelbeeld. Zo zit het stuur bijvoorbeeld aan de rechterkant van de auto.

Wie niet met zijn of haar eigen auto reist en tussen 25 en 74 jaar oud is, kan een auto huren. Om zeker te zijn van een auto en omwille van voorde-

lige tarieven is het raadzaam om ruim van tevoren online te boeken. De huurauto kunt u dan bijvoorbeeld op de luchthaven ophalen.

Alle afstanden worden weergegeven in mijlen. Bij de snelheidsbeperkingen moet u daar ook rekening mee houden: op snelwegen geldt een snelheidsbeperking van 70 mi/h (112 km/u), bij eenbaanswegen wordt de snelheid beperkt tot 60 mi/h (96 km/u). Binnen de bebouwde kom is de maximaal toegelaten snelheid 30 mi/h (48 km/u),

tenzij een verkeersbord iets anders aangeeft. Vooral in het zuiden van Schotland wordt vaak geflitst.

Het **maximaal toegestane alcoholpromillage** bedraagt **0,8 promille**. Het gebruik van de **gordel is verplicht** (ook voor kinderen in een kinderzitje), het gebruik van een mobiele telefoon achter het stuur is strafbaar.

Bij dubbele gele lijnen aan de rand van de straat geldt in de steden een absoluut parkeerverbod, bij enkelvoudige gele lijnen geldt een beperkt parkeerverbod (let op de bordjes).

Vermijd om met de auto door het centrum van **Edinburgh** en **Glasgow** te rijden. Enerzijds treft u er alleen bijzonder dure parkeerplaatsen aan, anderzijds zult u al gauw verstrikt raken in een complex systeem van straten met eenrichtingsverkeer. In Glasgow ontbreekt hier en daar de bewegwijzering bij uitvalswegen en aansluitingen op de M 8, de autosnelweg door de stad.

Op eenbaanswegen in afgelegen gebieden moet u opletten voor gaten in het wegdek. Vanwege

sneeuwval en ijzelvorming is het in de winter geen goed idee om met de auto de Highlands in te trekken.

In Schotland wordt **euro 95** (petrol premium unleaded; 95 octaan), **euro 98** (petrol super unleaded; 97/98 octaan) of **diesel** getankt. Verder is er ook nog **petrol premium**, dat een hoger octaantal heeft en duurder is.

De **automobilistenvereniging AA** (www.theaa.com) is het Britse equivalent van de Nederlandse Wegenwacht of de Belgische Touring Wegenhulp. Een andere Britse automobiellclub is de **RAC** (www.rac.co.uk).

DOUANE

Alcohol (1 liter) en sigaretten (200) zijn onderworpen aan invoerbeperkingen.

Bij de uitvoer van goederen gelden de invoerbeperkingen van Nederland respectievelijk België (zie: www.belastingdienst.nl/douane, financien.belgium.be/nl/douane_accijnzen).

DIPLOMATIEKE VERTEGENWOORDIGINGEN

NEDERLANDS CONSULAAT

I Park Terrace
Stirling, FK8 2NA
T (0044) 7531 799 153
www.netherlandsandyou.nl/unitedkingdom

BELGISCH CONSULAAT

c/o Experience Scotland Travel Services
2 West Street
Edinburgh, Penicuik EH26 9DL
T (0044) 7970 463 917
unitedkingdom.diplomatie.belgium.be/nl

ETEN EN DRINKEN

De Schotse gerechten zijn beter dan hun reputatie. De nieuwe Britse kookkunst, die zich omschrijft als *modern British* of *modern Scottish*, veroverde eerst de grote steden en heeft geleidelijk ook de afgelegen gebieden bereikt. Daarbij wordt veel aandacht geschonken aan fantasievolle recepten en ongewone ingrediënten met een mediterraan of Oost-Aziatisch accent. Indiase gerechten zijn al populair sinds het koloniale tijdperk.

Schotse sterrenkoks maken de weg vrij voor de komende generatie talentvolle chef-koks. Tegenwoordig wordt veel belang gehecht aan duurzaamheid en verse, biologische seizoensgroenten. In veel restaurants worden **visspecialiteiten** uit de lokale wateren geserveerd, zoals zeekeeft, sint-jakobsschelpen, zalm en forel.

Behalve **Aberdeen angus beef** en **lamsvlees** staat vaak ook **ree** (*venison*) op het menu. In authentieke *gastropubs* worden ook traditionele gerechten geserveerd zoals **pie** of **fish and chips**, die niet uit de diepvriezer of de magnetron komen zoals bij de restaurantketens het geval is, maar met verse ingrediënten worden bereid.

Voor de echte topgastronomie moet u weliswaar in Edinburgh, Glasgow of in een van de exclusieve Highlandhotels zijn, maar ook op onverwachte plaatsen vindt u hedendaagse etablissementen met talentvolle jonge koks die koken voor een publiek dat openstaat voor nieuwe gerechten.

Het Schotse nationale gerecht **haggis**, volgens Robert Burns 'the great chieftain o' the pudding-race', is een schapenmaag, gevuld met haver-mout en orgaanvlees. Inmiddels bestaat er ook een

- ▼ Overal ter wereld beroemd en berucht: haggis, met orgaanvlees gevulde schapenmaag

- ▲ Een oer-Schotse lekkernij: de Tunnock's teacakes, een soort chocoladezoen op een koekje

vegetarische variant, die in gebakken vorm best wel lekker is. Traditiegetrouw wordt haggis geserveerd met *neeps and tatties*, ofwel pastinaken en aardappelen.

Veel Schotten eten nog steeds te vet en er doet zich soms een culinaire ramp voor zoals het frituren van marsrepen – *fried mars bars* zijn in sommige snackbars nog steeds te vinden. Toch begint niet elke Schot zijn dag met een copieuze *cooked breakfast* zoals u in veel hotels en B&B's voorgeschoteld krijgt.

Toen men nog lichamelijk zwaar werk moest verrichten, was het *Scottish breakfast* een belangrijke bron van calorieën. Hierbij horen op verschillende manieren klaargemaakte eieren, *baked beans*, bacon en vaak ook *black pudding* (bloedworst). Bij de Schotse versie van het gekookte ontbijt krijgt u ook een *square sausage*, een vierkante platte worst, en een *potato scone*, een zetmeelhoudende aardappelkoek.

U kunt er ook nog gebakken paddenstoelen en een gebakken halve tomaat bij eten. *Kippers*, gerookte haring, zult u niet vaak meer op de menukaart vinden. In plaats daarvan ontbijten de meeste Schotten vandaag *continental*: een gebakje, een *panini* of toast met koffie of thee.

Een grote vindingrijkheid en keuze treft men aan bij **snacks** en lichte maaltijden: omdat de mensen tegenwoordig geen tijd meer hebben voor een uitgebreid ontbijt of lunch, stopt men de ingrediënten, zoals ei en bacon, gebakken haggis of tonijn met mayonaise, gewoonweg in een sandwich.

Bij *pies*, *pasties* en *sausage rolls* worden de ingrediënten in deeg gewikkeld en in de oven gebakken.

◀ Het havenfront van Portree, de hoofdplaats van het Isle of Skye

OVERNACHTEN

Hotels, bed and breakfasts, *pub hotels*, campings

Wie een reis plant naar Schotland, doet er goed aan om van tevoren een route vast te leggen en de overnachtingen te reserveren. De gemiddelde prijs voor een tweepersoonskamer in een hotel bedraagt 80 tot 140 pond zonder ontbijt, wifi is meestal gratis. Wie van tevoren boekt, kan echter heel wat besparen.

De hotelprijzen hangen af van het seizoen en de bezettingsgraad – de beste tarieven vindt u meerdere maanden voor uw vertrek online. Inmiddels hebben alleen nog privé-B&B's en campings vaste prijzen.

De hieronder aangegeven prijsklassen gelden voor een overnachting in een tweepersoonskamer. Het ontbijt is meestal niet bij de prijs inbegrepen.

£	–	minder dan 80 pond
££	–	80 tot 140 pond
£££	–	140 tot 250 pond
££££	–	meer dan 250 pond

Houd er ook rekening mee dat de benzinestations niet overal de klok rond geopend zijn. Het is ook raadzaam voldoende proviand en water mee te nemen voor onderweg, aangezien restaurants en winkels in de bergregio's vaak vroeg sluiten. Overnachtingsmogelijkheden moet u van tevoren opzoeken, want die zijn beperkt. Zelfs kampeerplaatsen zijn vaak vol en vanaf oktober gesloten. Wildkamperen is in Schotland toegestaan, voor zover men zich aan bepaalde regels houdt (www.outdooraccess-scotland.scot). Goede landkaarten kunnen erg nuttig zijn, want in afgelegen gebieden is er niet overal wifi-ontvangst.

De eerste route omvat Glasgow en Edinburgh, de twee grootste steden van het land. Tijdens de rondreis stuit u in Argyll, het 'land van de Gaelen', op enkele indrukwekkende kasteelruïnes en op mythische prehistorische plaatsen die teruggaan naar de oorsprong van de Schotse natie. Een van de landschappelijk mooiste wegen voert naar het Isle of Skye. Onderweg kunt u even halt houden bij het Glenfinnan Viaduct, het bekende decor uit de Harry Potter-films. In Fort William staat u aan de voet van de Ben Nevis, de hoogste berg van Schotland. Daarna wacht u een bezoek aan de vallei Glencoe, alvorens u verder rijdt naar het schitterende groene merenlandschap van de Trossachs met onder meer Loch Lomond. Via het historisch belangrijke Stirling eindigt de rondreis in de hoofdstad Edinburgh.

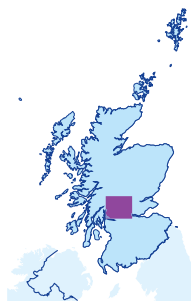
De tweede route volgt gedeeltelijk de door het toeristenbureau voorgestelde North Coast 500 en voert door enkele van de meest afgelegen en landschappelijk spectaculairste gebieden van het noordwesten van Schotland. Onderweg kunt u haast voortdurend genieten van een prachtig uitzicht op zee met aan de horizon een uniek eilandlandschap. U reist door berglandschappen en gebieden met geologische bijzonderheden en langs verlaten baaien met Caribische stranden. Tijdens lange wandeltochten krijgt u spectaculaire panorama's te zien en kunt u zeldzame wilde dieren spotten. De wegen zijn berijdbaar met een camper (op één alternatieve route na, die wordt aangeduid), voor zover de remmen correct functioneren. Ook voor fietsers is deze route geschikt. Wie meer tijd heeft, kan een bezoek brengen aan de Orkney-eilanden of aan Lewis en Harris.

- Voor een bezoek aan de metropool Glasgow kunt u beter voldoende tijd uittrekken. Op de foto ziet u de South Portland Street Bridge voor voetgangers.

◀ Het beste uitzicht over Loch Lomond krijgt u vanaf Conic Hill aan de West Highland Way.

REGIO 5

STIRLINGSHIRE EN HET TROSSACHS NATIONAL PARK

— Highlandhelden, slagvelden en een merenplateau —

Bij Stirling steken twee vulkanische heuvels uit boven de vlakte van de River Forth, die in het noordoosten begrensd wordt door de Ochil Hills. Op de ene heuvel troont het Stirling Castle, dat langs drie kanten door steile rotsen omgeven is. Slechts enkele kilometers verder rijst het National Wallace Monument op, een victoriaans monument ter ere van de held William Wallace ('Braveheart'), die hier in 1297 tijdens de Battle of Stirling Bridge zijn strategische aanval tegen de Engelsen inzette. Ten zuiden van deze plek behaalden de Schotten in 1314 in de Slag bij Bannockburn onder Robert the Bruce hun belangrijkste overwinning in de Schotse onafhankelijkheidsoorlogen.

Stirling, op de grens tussen de Lowlands en de Highlands, was lange tijd een bastion op weg naar het noorden van Schotland. De Stirling Bridge was de eerste plaats waar men de brede River Forth in noordelijke richting kon oversteken. Door de eeuwen heen verdedigden Romeinen, Angelsaksen en Schotten deze strategisch belangrijke plaats. Tijdens de onafhankelijkheidsoorlogen werden de oversteekplaats aan de rivier en Stirling Castle tientallen keren door vijandige fracties belegerd, ingenomen en heroverd.

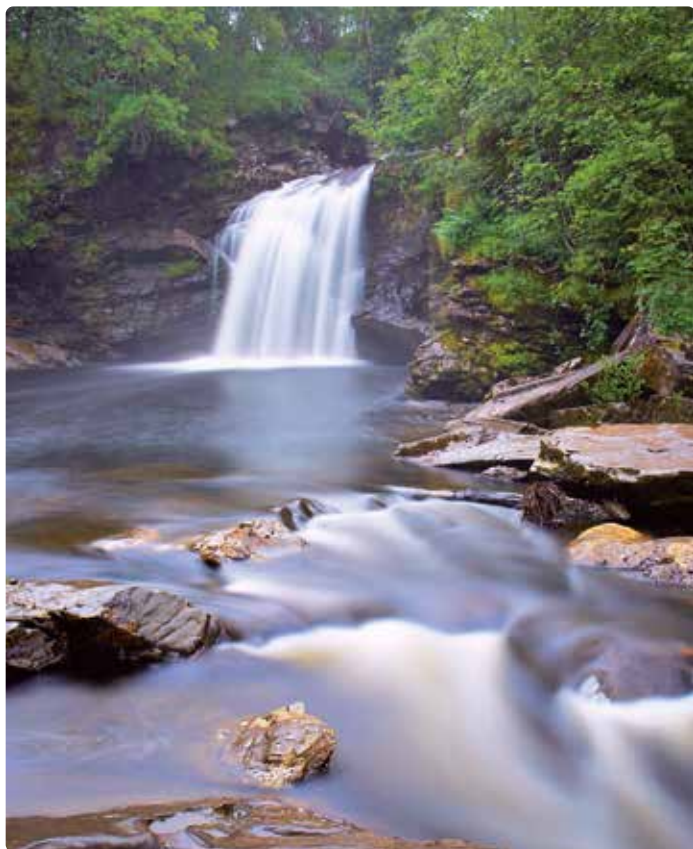
Ten westen van Stirling begint het Trossachs National Park, dat in 2002 het eerste nationale park van Schotland werd. De groene streek aan de zuidelijke rand van de Highlands met het grootste loch van Schotland, Loch Lomond, is buitengewoon veelzijdig en is al aan het eind van de 19de eeuw toeristisch ontsloten. Tot op vandaag is het park vanwege de nabijheid van de metropolen Glasgow en Edinburgh een van de meestbezochte gebieden van Schotland. In de zomer ontstaan er vaak files op de wegen, die maar over een rijbaan beschikken. Daarom laat u het best uw auto achter en verkent u de streek beter te voet of vanaf een van de plezierbootjes die in de zomer op de meren varen. Langs de westelijke oever van Loch Lomond loopt het 154 kilometer lange wandelpad West Highland Way, dat ten noorden van Glasgow begint en in Fort William eindigt.

Talrijke plaatsen in het Trossachs National Park worden geassocieerd met de romantische Highlandheld Rob Roy MacGregor, wiens bewogen leven als inspiratie diende voor een gedicht van William Wordsworth uit 1803, een roman van Sir Walter Scott uit 1817 en een Hollywoodfilm uit 1995.

- ▶ De Falls of Falloch, dicht bij Loch Lomond in het Trossachs National Park

1 CALLANDER

Het typische Highlandstadje Callander is omringd door een prachtige natuur. In de zomer is het hier erg druk en zitten de terrasjes vol. In oktober vindt in Callander elk jaar een jazz- en bluesfestival plaats.

Het kleine stadje ligt aan de hoofdweg A 84 naar het Trossachs National Park en is bijgevolg een ideale uitvalsbasis voor tochten naar het nationale park. Het park heeft niet alleen een wondermooi landschap te bieden, maar ademt ook Schotse geschiedenis. Van hieruit kunt u ook in het spoor lopen van Rob Roy, de 'Schotse Robin Hood'. Rob Roy MacGregor werd in 1671 geboren als zoon van Donald MacGregor of Glengyle. De MacGregors verdienden zoals veel andere clans de kost als veedrijvers. Ze hadden echter de reputatie van veedieven, omdat ze stalen van rijke landeigenaars. Daarom werd MacGregor later verheerlijkt als een soort Robin Hood.

Met behulp van een lening van de Duke of Montrose probeerde Rob Roy het als eerlijke veehouder. Toen hij zijn schulden niet kon terugbetalen, omdat hij zelf werd opgelicht, liet de *duke* hem strafrechtelijk vervolgen. Van 1713 tot 1720 leefde hij hoofdzakelijk als outlaw.

Fotoverantwoording

Dryburg Abbey Hotel: blz. 42

Glen Navis: blz. 44

iStock/1miIESPDJ: blz. 296 b.; 22kay22: blz. 186; ABBPhoto: blz. 329; acceleratorhams: blz. 66; AdShooter: blz. 50; aiaikawa: blz. 322 b.; Alan Crawford: blz. 122; Alan Hewitt: blz. 332; Alanach d: blz. 176; ALBAimagery: blz. 213 b.; Albert Pego: blz. 115; Alena Kravchenko: blz. 278; Alizada Studios: blz. 117 o., 247; Andrew J Shearer: blz. 320 o., 324, 327 b.r.; Andy Roland: blz. 321 o.; Ansharju: blz. 96; Anthony Rosenberg: blz. 286 o.; Appleguy: blz. 85; argalis: blz. 78; arodPEI: blz. 204; Astalor: blz. 20, 296 o.; benedek: blz. 74, 129; bennymarty: blz. 277; BMPix: blz. 70 o.; Byard: blz. 336; Catuncia: blz. 51; Cloud77: blz. 159; Colin Hunter: blz. 224; Darren Pullman: blz. 295; David Chadwick: blz. 33; David Pimborough: blz. 23 b.; David Woods: blz. 151 o.; Davidhills: blz. 170; denovan: blz. 125, 129; Derek Dammann: blz. 11 o.; Daniel_Kay: blz. 276 b.; Derek Mc Dougall: blz. 148, 153 b., 185, 220, 260, 270; Dgwildlife: blz. 326 b.; Dimitrios Vasiliou: blz. 132; Don Ford: blz. 46; Dougall Photography: blz. 226 o., 226 b.; DouglasMc Gilviray: blz. 48; duncan1890: blz. 248 o., 340; elgol: blz. 281 o.; elkor: blz. 175; Empato: blz. 197, 199; encrier: blz. 14; espy3008: blz. 63; ewg3D: blz. 343; Flavio Vallenari: blz. 207, 309 b.; font83: blz. 75 b., 76, 79; fotoVoyager: blz. 29, 31, 202, 256, 268 o., 283 o., 288, 294; Francisco J. de Anda: blz. 117 b.; Gannet77: blz. 13 o., 36, 82 b., 94, 230; GarySandyWales: blz. 8; Gavin Guan: blz. 258; gegeonline: blz. 299 b.; Georg Hanf: blz. 219, 311 b.; GeorgeClerk: blz. 32, 95, 107 b., 110, 130, 153 o., 235 b., 302, 340 b., 342; Gim42: blz. 105, 106, 211, 216 o., 238, 243; Heartland-Arts: blz. 156, 182; hipproductions: blz. 118; Horst Gerlac: blz. 107 o.; hstiver: blz. 309 o.; Iain Sarjeant: blz. 301; Iliyas Campbell: blz. 236; Inigofotografia: blz. 28; Jan Miko: blz. 47; jgshields: blz. 241 b., 262; jiduha: blz. 312; Joe Dunckley: blz. 172; Joe Gough: blz. 55; John Braid: blz. 222, 242, 314; John F Scott: blz. 143, 163; Jonny Jim: blz. 68 o.; Julianne Birch: blz. 19 o.; June Cairns: blz. 171; Kevin Alexander George: blz. 183; Khrizmo: blz. 161; Kit Leong: blz. 88; kodachrome25: blz. 54, 64 o., Krzych 34: blz. 267; Kurt Drubbel: blz. 241 o.; Leamus: blz. 81; Leonid Andronov: blz. 91; Lichtmeister Photography Productions: blz. 9; Lingbeek: blz. 113; lisland: blz. 318, 320 b., 331; Liz Leyden: blz. 12, 13 b., 24, 102, 137 b., 160, 341 o.; Lucentius: blz. 65, 83, 84, 127; Lukasphoto: blz. 216 b.; Lukassek: blz. 6; Luskyy: blz. 221; Marc-Andre Le Tourneau: blz. 326 o.; mariofederrovici: blz. 304; Marjolein: blz. 64 b.; Mark Gillow: blz. 292 b., 292 o.; Martin McCarthy: blz. 144, 149, 276 o., 290 o., 306, 316, 317 b., 334; mashuk: blz. 339; mKensa: blz. 239; miroslav_1 blz. 10; Moonmeister: blz. 168; Moorefam: blz. 35, 321 b., 325; MStanton Photo: blz. 62; munro 1: blz. 299 o.; naumoid: blz. 179; Nicola Colombo: blz. 317 o.; Nicola Ferrari: blz. 139; Nicolamargaret: blz. 138 o.; northlightimages: blz. 303 o., 303 b.; oceanwhisper: blz. 343; Oleg Albinsky: blz. 101 o.; Ossiridian: blz. 266; P Hoyle: blz. 263; paddythegolfer: blz. 109; Peter Burnett: blz. 135, 138 b., 209 o., 218, 235 o., 243 b., 248 b., 283 b., 284, 285, 286 b., 290 b., 291, 315; Philarphace: blz. 167; Photography: blz. 253; Placebo 365: blz. 229; Poligrafistka: blz. 10 b.; Ramonespelt: blz. 209 b.; rfwil: blz. 200 o.; Roman Babakin: blz. 71; SAKhan Photography: blz. 99; Salvatore Conte: blz. 9, 264; sara winter: blz. 52; Seenicks: blz. 177; Sergeicha: blz. 327 o.; Shaith: blz. 111, 174 o.; Simon Bradfield: blz. 190, 254; Soopy Sue: blz. 59; spumador: blz. 181; Stephenmeese: blz. 201; Stock Solutions: blz. 272; Studio Annika: blz. 11 b.; sunlow: blz. 215, 261; Swen Stroop: blz. 86; tamara_kulikova: blz. 155 o.; taz-ufos: blz. 184; TeamFlyPics: blz. 80; tekinturkdogan: blz. 245; theasis: blz. 56, 133, 142, 145 b., 147; Thorsten Schmitz: blz. 124; Tom Foxall: blz. 180; toneteam: blz. 300; Treasuregalore: blz. 146; TT: blz. 323, 327 b.l.; ultraforma: blz. 22; undefined undefined: blz. 82 o.; Valery Egorov: blz. 280; WarwickLister Kaye: blz. 322 o.; Wild & Free: blz. 75 o.; Zmeel Photograpy: blz. 267 b.; zhuzhu: blz. 38

Lilly Nielitz-Hart: blz. 90, 97, 101 b., 103 o., 123, 152, 155 b., 162, 191, 206, 210, 212, 116, 136, 137 o., 158, 164, 168, 173, 174 b., 178, 192, 194, 195, 198 b., 200 b., 213 o., 250, 293

Macdonald Aviemore Resort: blz. 40

National Gallery Edinburgh: blz. 104

National Museum of Scotland: blz. 96, 103 b.

Shutterstock/aiaikawa: blz. 308; Annea: blz. 289; Bill Kret: blz. 151 b.; Drima Film: blz. 287; JASPERIMAGE: blz. 225; Jenny: blz. 311 o.; John A Cameron: blz. 68 b.; johnbraid: blz. 251, 310; Maciej Olszewski: blz. 281 b.; Pecold: blz. 77; roy henderson: blz. 70 b.

Visit Britain : blz. 19 b., 196, 198 o., 240, 17, 23 o., 43, 126, 140, 145 o.

Visit Britain/Andrew Picket Photo.com: blz. 25; Harry Williams: blz. 234; Natalie Pecht: blz. 228; Scottish Viewpoint: blz. 330; VISTA POINT Verlag (archief): blz. 337

Wikipedia: blz. 244 o.; George Gastin: blz. 114; Google Art Project: blz. 100, 150

Voorplat cover bovenaan: Shadid Khan/Shutterstock, midden: MartinM303/iStock, onderaan: Alex Helin/Shutterstock

Titelpagina (blz. 2, 3): MartinM303/iStock

Achterflap (binnenin): SAKhan Photography/iStock